

ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

POPULATION WELFARE – THE BASIS OF STATE DEVELOPMENT

Павлюк Т.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Pavlyuk T.I.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Vinnytsia Trade and Economic Institute
Kyiv National University of Trade and Economics

Вільчинська О.Я., Петрик В.О.

студенти
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Vilchynska O.Y., Petryk V.A.

Students
Vinnytsia Trade and Economic Institute
Kyiv National University of Trade and Economics

У статті проаналізовано сутність та види добробуту населення, з'ясовується його структура. Досліджено, що добробут населення і економічний добробут країни перебувають у тісному взаємозв'язку. Адже рівень добробуту населення є тим фактором, який стримує або сприяє людському розвитку, створюючи додаткові стимули або обмежуючи можливості індивідів та населення в цілому щодо реалізації активної економічної поведінки. Тому дуже важливою є ефективність управлінських рішень у процесі нарощування добробуту населення, яка дає можливість оцінити перспективи покращення якості людського капіталу та забезпечення економічного розвитку. Визначено показники, які використовуються для оцінки рівня добробуту населення. Наведено головні чинники, що впливають на структуру, характер та рівень потреб. Проаналізовано методологічні підходи до визначення критеріїв оцінки добробуту населення. Запропоновано шляхи підвищення добробуту населення України в сучасних умовах.

Ключові слова: добробут, соціальний добробут, якість життя.

В статье проанализированы сущность и виды благосостояния населения, выясняется структура. Доказано, что благосостояние населения и экономическое благосостояние страны находятся в тесной взаимосвязи. Ведь уровень благосостояния населения является тем фактором, который сдерживает или способствует человеческому развитию, создавая дополнительные стимулы или ограничивая возможности индивидов и населения в целом по реализации активной экономической поведінки. Поэтому очень важна эффективность управленческих решений в процессе наращивания благосостояния населения, которая дает возможность оценить перспективы улучшения качества человеческого капитала и обеспечения экономического развития. Определены показатели, используемые для оценки уровня благосостояния населения. Приведены основные факторы, влияющие на структуру, характер и уровень потребностей. Проанализированы методологические подходы к определению критериев оценки благосостояния населения. Предложены пути повышения благосостояния населения Украины в современных условиях.

Ключевые слова: благосостояние, социальное благополучие, качество жизни.

The article analyzes the nature and types of well-being of the population and its structure. It has been studied that the well-being of the population and the economic well-being of the country are closely interrelated. After all, the level of well-being of the population is a factor that restrains or promotes human development, creating additional incentives or limiting the ability of individuals and the population as a whole to pursue active economic behavior. Therefore, the effectiveness of managerial decisions in the process of increasing the well-being of the population, which gives an opportunity to evaluate the prospects for improving the quality of human capital and ensuring economic development, is very important. The indicators used to assess the level of well-being of the population are identified. The main factors that influence the structure, nature and level of needs are given. Methodological approaches to determining the criteria for assessing the well-being of the population are analyzed. Ways to increase the well-being of the Ukrainian population in modern conditions are proposed.

Keywords: welfare, social well-being, quality of life.

Постановка проблеми. Нормальне існування і розвиток людини можливі лише за умови безперервного споживання нею матеріальних і духовних благ, отже, виробництво останніх у суспільстві також повинно бути неперервним; сучасне виробництво являє собою складний розгалужений і всеосяжний організм, який забезпечує життєдіяльність і певний рівень життя населення.

Добробут населення як базова категорія економічної політики держави – явище багатогранне. Рівень добробуту населення є тим фактором, який стримує або сприяє людському розвитку, створюючи додаткові стимули або обмежуючи можливості індивідів та населення в цілому щодо реалізації активної економічної поведінки. Тому дуже важливою є ефективність управлінських рішень у процесі нарощування добробуту населення, яка дає можливість оцінити перспективи покращення якості людського капіталу та забезпечення економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематика сутності добробуту представлена в роботах таких дослідників, як А. Маршал, Т. Гакаленко, А. Пігу, І. Бентам, Р. Адамс, А. Сміт та інших. Вирішенню проблеми індикаторів якості життєдіяльності присвячено наукові розробки зарубіжних авторів (Р. Адамс, Р. Барро, А. Бігстен, Дж. Галлуп, В. Нордхауз, М. Пундарік, М. Равальйон, А. Сен, П. Таунсенд, Дж. Тобін тощо) та українських дослідників, таких як О. Безтелесна, В. Близнюк, О. Грішнова, А. Колот, О. Кошулько, Е. Лібанова, В. Мортіков та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування сутності добробуту населення як основи розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Добробут населення – це основний показник оцінки ефективності впровадження соціально-економічної політики держави. Зростання суспільного добробуту населення залежить від задоволення потреб людей, рівень яких стрімко зростає та якісно змінюється. Саме сукупність матеріальних, соціальних та духовних умов відображає рівень та якість життя населення. Процес задоволення потреб суспільства матеріальними і духовними благами є кінцевою метою функціонування будь-якої економічної системи [3, с. 65].

Розглядаючи поняття соціального добробуту слід звернутися до категорії «якість життя», яку ввів в обіг Дж. Гелбрейт у праці «Суспільство добробуту» (в іншому перекладі – «Суспільство достатку»). Під якістю життя у сучасній науці розуміють «комплексну характеристику людини в різних соціальних станах, яка відображає ступінь її свободи, можливості всестороннього розвитку і реалізації здібностей і життєвих планів. Це сукупність і якість матеріальних, соціальних, культурних і духовних цінностей, наданих суспільством людині для задоволення її потреб і реалізації інтересів». Тобто, ця категорія демонструє, якою мірою людина задовольняє свої потреби у поточних суспільних умовах і досягнення високої якості життя – це мета соціальної політики і свідчення соціального добробуту суспільства.

Варто зауважити, добробут населення і економічний добробут країни перебувають у тісному взаємозв'язку. Підвищення доходів і рівня життя, поліпшення умов життя і структури споживання товарів і послуг, розмаїтість споживчого попиту і високі вимоги до якості продуктів харчування, промислових товарів і послуг приводять до усунення монополізму, підвищення конкуренції виробників, орієнтації на споживача й інші форми активізації господарського життя. У той же час в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки такі соціальні фактори, як сприятливі умови праці, розвинута система стимулювання праці й умови оплати, соціальні гарантії і соціальне обслуговування найманих робітників, корпоративні принципи керування, починають відігравати істотну роль у підйомі виробництва, що у свою чергу знову ж таки підносить рівень соціального добробуту. Тобто можна вести мову про дуалізм соціальних і ринкових цілей, коли одні з них є механізмом досягнення інших, коли соціальні показники досягаються за рахунок економічних і навпаки [5, с. 48].

Добробут у суспільстві розподілений нерівномірно. Одні групи населення мають вищий рівень життя, інші – ні. У суспільних науках послугуються поняттям «соціально уразливих груп», тобто груп, що мають потенційно нижчі можливості реалізувати себе на ринку праці, нижчий рівень доступу до суспільних та індивідуальних благ. До них науковці відносять індивідів або соціальні групи, що мають більшу, ніж інші, ймовірність зазнати негативних впливів соціальних, екологічних факторів або дістати хвороби. Тому такі групи можуть потребувати підтримки суспільства у вигляді відповідних соціальних програм, створення системи певних преференцій і надання соціальних гарантій, впровадження превентивних програм, спрямованих на запобігання зубожінню та соціальному виключенню. Під останнім розуміється «відсутність або обмежений доступ до ресурсів, прав, товарів та послуг, неможливість брати участь у нормальних стосунках та діяльності, доступній для більшості людей у суспільстві» (йдеться, зокрема, про перетворення більшості приватних та суспільних благ на виняткові). Це зрештою призводить до вираженого соціального дисбалансу в суспільстві і до підвищеної соціальної конфліктності [2].

Розрізняють наступні види досягнення добробуту:

- максимізація індивідуального добробуту – покладена в основу соціальної політики США, де головна увага приділяється захисту індивідуальних прав і свобод громадянина, що гарантується мінімальним утручанням держави в ринкові відносини та мінімальним рівнем соціального забезпечення. Основою цього підходу є критерій Бентама, відповідно до якого добробут визначається як щастя найбільшої кількості людей, розрахований за підсумком задоволення окремих індивідів; максимізація цієї суми і є найбільший добробут;

- захист мінімального добробуту – у цьому випадку соціальна політика спрямована на підвищення рівня добробуту певних груп суспільства, а

саме тих, хто знаходиться на нижніх щаблях суспільного добробуту. Основою цього підходу є критерій Парето – новий соціальний стан кращий за попередній, якщо принаймі одній людині стало краще, і нікому іншому не стало гірше;

– максимізація чистого добробуту – політика збільшення чистого добробуту за менший кошт, але отриманий приріст використовується для компенсації тим, хто втрачає. Цей підхід оснований на критерії КальдораХікса: новий соціальний стан кращий за попередній, якщо є чисте підвищення результативності. І ті, хто отримує ці вигоди, компенсує втрати тим, хто їх не отримує. Цей критерій не передбачає дійсної компенсації, оскільки достатньою умовою збільшення загального добробуту є збільшення корисності однієї групи населення, яка перевищує втрати інших;

– максимізація перерозподільчого добробуту – в цьому випадку політика спрямована на максимізацію вигід для обраних груп суспільства. Це критерій Дж. Роулза (основою якого є критерій Парето): один соціальний стан кращий за інший, якщо він приводить до підвищення добробуту найнижчих верств населення (етична раціональність) [4, с. 121].

Проблема підвищення добробуту населення як фактор, що визначає рівень платоспроможного попиту і структуру суспільного виробництва, завжди була дуже важливою, але набула особливої актуальності саме на даному етапі розвитку суспільства та економіки. Забезпечення зростання суспільного добробуту головним чином полягає в задоволенні потреб населення, які поступово кількісно зростають та якісно змінюються. Процес задоволення потреб суспільства матеріальними і духовними благами є кінцевою метою функціонування будь-якої економічної системи. Саме на це спрямований процес виробництва, який, у свою чергу, пов'язаний зі споживанням створених продуктів і послуг, витрачанням наявних у розпорядженні суспільства ресурсів для ефективного їх використання. Головними чинниками, що впливають на структуру, характер та рівень потреб, можна вважати такі:

- характер виробничих відносин в суспільстві;
- рівень розвитку продуктивних сил;
- природно-кліматичні умови;
- національні і культурні особливості країни;
- історичні традиції та звичаї окремих народів;
- особливості менталітету нації та ін.

Дослідження методологічних засад вимірювання добробуту в економічній науці здійснювалося в кількох контекстах:

1. Вимірювання суспільного добробуту. Це завдання вирішується в межах такого наукового напрямку, як економіка добробуту, переважно шляхом аналізу поточного стану і динаміки ВВП та нерівності розподілу багатства (доходів).

2. Вимірювання якості розвитку. Цей підхід передбачає розробку таких методик оцінювання якості життєдіяльності, які вимірюють результат забезпеченості благами для людського або соціального капіталу.

3. Вимірювання рівня та якості життя. Здійснюється за допомогою факторів, що обумовлюють доступність благ, та через визначення кількості наявних благ у індивіда (населення) [1, с. 75].

Для якісної оцінки рівня життя та добробуту існує система показників: інтегральні показники рівня життя, до яких входили макроекономічні, демографічні, показники економічної активності та пенсійного забезпечення населення; показники матеріальної забезпеченості населення, що містять доходи населення, нерівність у розподілі доходів між окремими групами населення та показники бідності населення; рівень і структура особистого споживання; житлові умови населення; соціальна напруженість.

Оцінювати добробут населення можна за багатьма критеріями. Аналіз наукової літератури за даним напрямом дослідження дає змогу виділити декілька методологічних підходів до визначення критеріїв оцінки добробуту населення:

1. Визначення рівня добробуту населення через суспільний добробут. Необхідно ретельно проаналізувати поточний стан ВВП, урахувавши нерівність розподілу доходів. Цей економічний напрям сформувався з дискусійних питань, які торкалися суспільного добробуту та змін у його показниках. Основними його питаннями є:

– можливість порівняти особисту користь кожного учасника та необхідність кореляції добробуту через регулювання нерівності учасників (А. Пігу, В. Парето);

– створення компенсаційних критеріїв для визначення рівня втрат і прибутків від перерозподілу благ, які отримують ті чи інші учасники взаємовідносин (Р. Хікс, Н. Кальдор, Т. Сцітковські);

– підведення ґрунтової бази під функцію добробуту суспільства, як інструменту визначення найкращого суспільного стану (Дж. Ролз, Дж. Харсан'ї, А. Сен, П. Семюельсон, К. Ерроу, А. Бергсон).

2. Якість розвитку як критерій добробуту населення. Цей підхід передбачає відповідні методики оцінювання, що вимірюють результат забезпеченості благами для людського капіталу. Над розробкою чи адаптацією відповідних індексів працюють вітчизняні та зарубіжні вчені, активними користувачами є міжнародні організації. Одним із найбільш відомих є індекс людського розвитку.

3. Оцінка добробуту населення за такими критеріями, як рівень і якість життя. Доступ до благ може реалізовуватися завдяки визначенню кількості матеріальних благ, які присутні в індивіда чи групи індивідів. Цей підхід відрізняється від попереднього скоріше назвою, ніж суттю, оскільки ставлячи за мету виміряти рівень або якість життя, автори пропонують перелік передумов і результатів розвитку [3, с. 147].

У зарубіжних країнах, таких як Австрія, Австралія, Німеччина, Англія та інших, найбільш популярним являються комплексні показники. Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index) розроблений ООН, складовими якого є дохід, освіта, довголіття; індекс стійкого економічного добробуту,

індекс прогресу, індекс добробуту кращого життя і т.д. Однак усі вищепераховані комплексні показники мають ряд недоліків, до яких слід віднести неможливість точного розрахунку показників, так як показники отримані шляхом використання суб'єктивних оцінок під час розрахунку; отримання спотворених результатів розрахунку у зв'язку з тим, що держава являється більш закритою системою, а ніж регіон. З цієї причини, такі підходи ускладнюють у повному обсязі оцінити добробут населення територій нижчого рівня адміністративно-територіального поділу країни. Вітчизняні вчені адаптували підходи до оцінки добробуту населення, доповнивши існуючі індикатори більш доступними статистичними індикаторами, при цьому не відмовляючись від суб'єктивних показників, адже дослідження несе соціальний характер.

Висновок. Таким чином, добробут населення як базова категорія економічної політики держави – явище багатогранне. Його рівень є тим фактором, який стримує або сприяє людському розвитку, створюючи додаткові стимули чи обмежуючи можливість індивідів і населення в цілому відносно реалізації активної економічної поведінки. Тому дуже важливою є ефективність управлінських рішень у процесі нарощування добробуту населення, яка дає можливість оцінити перспективи покращення якості людського капіталу та забезпечення економічного розвитку.

Добробут населення реалізується сукупністю всіх умов його життєдіяльності, сформованих в результаті виробництва, розподілу, обміну та споживання. Добробут формує ієрархію потреб і визначає рівень їх загального задоволення.

Література:

1. Вольська О. М. Шляхи забезпечення зростання рівня якості життя населення країни. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2018. Т. 7. № 2. С. 73-79.
2. Мельниченко О.А. Генеза поглядів науковців на роль держави в підвищенні рівня добробуту населення. URL: www.kbnara.kharkov.ua
3. Поліщук В. С. Добробут населення: монографія. К., 2013. 226 с.
4. Пономаренко В.С. Рівень і якість життя населення України: монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2017. 226 с.
5. Степаненко Н. О. Економіка добробуту: навч. посіб. Х. : Вид. ХНЕУ, 2016. 160 с.